

Programiranje razvoja slatkovodnog ribarstva Jugoslavije

C. Bojčić

UVOD

Donošenje srednjoročnih planova je zakonska obaveza svake organizacije udruženog rada, od osnovne do složene, kao i zajednica i drugih asocijacija. Najprije je obavezno donijeti samoupravni sporazum o osnovama srednjoročnog plana, koji se donosi putem neposrednog odlučivanja svih zaposlenih radnika — referendumom. Tek na temelju tog i tako donesenog sporazuma izrađuje se i donosi srednjoročni plan, a na temelju njega godišnji planovi za izvršenje srednjoročnog plana. Činjenica je da mnogi OUR-i grane slatkovodnog ribarstva nisu donijeli srednjoročne planove.

Usaglašavanje srednjoročnih planova je također zakonska obaveza. Ono se vrši na nivou poslovnih zajednica, općih udruženja i komora, putem samoupravnih sporazuma.

Isto kao što kasni donošenje srednjoročnih planova, također kasni i njihovo usaglašavanje. Samo je u Hrvatskoj donešen »SAS o proizvodnji, preradi i prometu slatkovodne ribe na području SR Hrvatske za razdoblje 1979—1983.

Objedinjavanje planova OUR-a po proizvodnim granama se vrši u srednjoročnim planovima republika i pokrajina. Ribarstvo je u njima najčešće spomenuto

Cvjetan Bojčić, dipl. inž., Poslovna zajednica slatkovodnog ribarstva Jugoslavije, Zagreb.

ponekom rečenicom sa po nekoliko cifara bez objašnjenja. Ustvari, to nije objedinjeni plan u dosadašnjoj praksi, nego republički plan — procjena osnovnih privrednih kretanja, koji se donosi prije nego planovi OUR-a. U društvenim dogovorima o razvoju poljoprivrede Jugoslavije i republika o ribarstvu je nešto više rečeno. Ono je tu dobilo određenije i adekvatnije mjesto.

Međutim, ove osnovne postavke o razvoju ribarstva u društvenim dogovorima je bilo nužno razraditi, detaljizirati i izraditi posebni plan razvoja ribarstva. Te planove je do sada radilo bivše Poslovno udruženje a sada Poslovna zajednica slatkovodnog ribarstva Jugoslavije.

DOSADAŠNJI PLANOVI I PROGRAMI RAZVOJA SLATKOVODNOG RIBARSTVA JUGOSLAVIJE I HRVATSKE

Najprije ćemo spomenuti »Informaciju o ekonomskom položaju slatkovodnog ribarstva u SR Hrvatskoj iz 1972. godine, iako je bilo planova i ranije, posebno 1960.-tih godina. Ova je informacija sačinjena za Izvršno vijeće Sabora Hrvatske. U toj informaciji nije bilo programa razvoja, nego je samo konstatirano da je 1971. god. bilo 11.816 ha ribnjaka (u eksploataciji 10.356 ili 87,6%), a da se predviđa izgradnja novih 16.445 ha, što bi ukupno iznosilo 28.261 ha, dakle više

nego je kasnije planirano za cijelu Jugoslaviju. Nije rečeno u kojem je roku ta izgradnja predviđena.

U 1973. god. Poslovno udruženje je izradilo »Program razvoja slatkovodnog ribarstva Jugoslavije 1974—1975. godine«. Za 1975. godinu je predviđeno da će biti 23.520 hektara šaranskih i pastrvskih ribnjaka, prinosi šarana 1 110 kg/ha, pastrva 90.000 kg/ha, a ukupna proizvodnja i ulov 30.400 tona.

Predviđene su investicije u 1974. i 1975. god. u šaranske i pastrvske ribnjake i trgovačku mrežu u iznosu 217.500.000 dinara.

Poslovno udruženje i Institut za slatkovodno ribarstvo Zagreb su 1974. godine izradili »Program razvoja slatkovodnog ribarstva SR Hrvatske do 1985. godine«. Tim programom je predviđeno da će 1985. godine biti 18.004 ha šaranskih i pastrvskih ribnjaka s prinosima 1 300 kg/ha šarana i 360.000 kg/ha pastrva i ukupnom proizvodnjom i ulovom 25.000 tona slatkovodne ribe. Predviđene su investicije u 10-godišnjem periodu 1975.—1985. god. u ribnjake, trgovačku mrežu i objekte prerade u ukupnom iznosu 360.500.000 dinara.

Institut za slatkovodno ribarstvo je 1976. godine izradio »Plan rada i razvoja grupacije slatkovodnog ribarstva SR Hrvatske od 1976. do 1980. godine«. Ovim planom je za 1980. godinu predviđeno 14.301 ha površine ribnjaka, 1 490 kg/ha prinosa ribe i 21.408 tona ukupne proizvodnje ribe.

U tom periodu je predviđena investicija u iznosu 297.097.000 dinara, od čega bi se najviše utrošilo u izgradnju 3 228 ha novih ribnjaka.

U 1978. godini su članovi grupacije slatkovodnog ribarstva u okviru Privredne komore Hrvatske zaključili »Samoupravni sporazum o proizvodnji, preradi i prometu slatkovodne ribe na području SR Hrvatske za razdoblje 1979—1983. god. Njime je predviđena proizvodnja slatkovodne ribe u 1983. god. od 24.000 tona na 15.000 ha uz prinos od 1 600 kg/ha. Predviđeno je izgraditi novih 3 300 ha šaranskih ribnjaka, izvršiti rekonstrukciju 5 000 ha starih ribnjaka, izgraditi 3 ha novih pastrvskih ribnjaka i ukupno investirati 450 miliona dinara.

U 1979. god. je Poslovna zajednica izradila »Informaciju o slatkovodnom ribarstvu u SR Hrvatskoj« u kojoj je predviđen isti plan razvoja kao i u prethodno pomenutom Samoupravnom sporazumu.

Poslovna zajednica je takođe u 1979. godini izradila »Osnove programa razvoja slatkovodnog ribarstva Hrvatske 1981—1985. godine. Ovim programom predviđa se u 1985. god. 16 500 ha šaranskih ribnjaka, 5 ha pastrvskih ribnjaka, 6 000 ha nizinskih akumulacija, prinos šarana 1 600 kg/ha, pastrva 200.000 kg/ha, ukupna proizvodnja 29.250 tona ribe i 1 000 tona pataka. Ovdje se predviđa i 6 000 tona prerađene ribe. Za novih 4 800 ha ribnjaka i 5 000 ha rekonstruiranih, te investicije u ostale objekte, predviđa se ukupno investirati 830.000.000 dinara.

I. na kraju Poslovna zajednica je izradila u 1979. god. a Grupacija slatkovodnog ribarstva Jugoslavije prihvatila »Prijedlog osnova programa razvoja slatkovodnog ribarstva Jugoslavije 1980—1985. godine«. Tim osnovama je predviđeno da će 1985. god. biti

27.536 ha ribnjaka sa prosječnim prinosom 2 133 kg/ha ribe, od čega šarana 1 866 kg, a pastrve 191.670 kg i ukupnom proizvodnjom 58.725 tona. Za investicije u 4 000 ha novih šaranskih ribnjaka, rekonstrukciju 6 500 ha šaranskih ribnjaka novih 10 ha pastrvskih ribnjaka i ostale objekte je potrebno uložiti 835.000.000 dinara.

Tako smo spomenuli glavne programe razvoja u zadnjih 8 godina. Zajednička im je karakteristika da su to planovi proizvodnje i investicija bez finansijskih pokazatelja: vrijednosti proizvodnje, prihoda, dohotka, rentabiliteta poslovanja. Veliki nedostatak ovih planova je što nisu obuhvatili razvoj ribarske nauke i suradnju nauke i ribarske privrede. To su također planovi bez podloge, baze tj. planova OUR-a, dakle planovi bez »zlatne podloge«, pa se s njima dešava kao s novcem bez podloge, znači predstavljaju štampani materijal. Ti planovi i informacije su se izradivali za trenutačne potrebe i najčešće na zahtjeve upravnih organa, a morali su biti hitno izrađeni. To znači da nisu prolazili ni samoupravnu proceduru usvajanja. Oni su se najčešće temeljili na procjenama, pa čak i zatečeno stanje od kojega se polazilo, jer nije bilo uvijek statističkih podataka. Naročito to vrijedi za nivo cijele Jugoslavije. Drugo je pitanje koliko su ti statistički podaci vjerodostojni, jer su u njih ugrađeni »nedovršena proizvodnja« i »procjena zaliha«, a baš se na ove dvije kategorije najviše sumnja i kod njih se mogu prikrivati stvarni gubici.

Međutim, i ovakvi planovi i programi su bili korisni, budući da bez njih ribarstvo se nije moglo pojaviti ni sa jednim zahtjevom kod organa društveno-političkih zajednica za investicionim kreditima, sistematskim rješenjima, odobrenjem cijena, izvoznim stimulacijama, uvoznim pravima itd.

Prema ovim planovima, osnovni pokazatelji slatkovodnog ribarstva Jugoslavije i Hrvatske su trebali izgledati kako je prikazano u tablici 1.

Plan za 1975. godinu je i u SFRJ i u SRH premašen kako u prinosima tako i u ukupnoj proizvodnji. U pogledu površina bilo ih je toliko koliko je planirano, samo ne i u eksploataciji. Računa se da je godišnje izvan proizvodnje, u rekonstrukciji ili bez vode, preko 10% površina što znači u Jugoslaviji preko 2500 ha ili više 3000 tona ribe.

Iako nije završila 1980. godina, već sada znamo da plan neće biti izvršen u svim pokazateljima. Osnovni razlog je što skoro ništa nije investirano u nove površine ribnjaka niti u njihovu rekonstrukciju, od čega se očekivalo glavno povećanje proizvodnje. Drugi razlog je stagnacija prinosa šarana na 1250 — 1300 kg/ha, a tome je osnovni uzrok neriješena proizvodnja mlada riba.

Mislim također da se može sa sigurnošću tvrditi da navedeni plan za 1985. godinu također neće biti ostvaren. Čak i kad bi se dobila potrebna finansijska sredstva, pitanje je da li bi se mogle dovršiti ovako obimne investicije za koje nema konkretnih programa i projekata u OUR-ima. U današnjoj privrednoj situaciji, međutim, postoje mali izgledi za ovako obimne investicije u ribarstvu. I kao slijedeći glavni razlog je dalje nesigurna proizvodnja mlada riba.

IZRADA I DONOŠENJE REALNOG PLANA RAZVOJA

U ovakvoj situaciji se postavlja dilema: da li ima smisla donositi planove kao do sada? To više nema smisla, niti je u duhu zakonskih intencija i propisa. S druge strane, jasno je da je plan razvoja potreban i nužan, ali ne samo administraciji, planskim organima društveno-političkih zajednica i asocijacija, on je potreban i udruženom radu. Izraditi plan razvoja nije lako, idealan plan ne postoji, ali on mora biti plan na bazi planova svih OUR-a. Plan razvoja slatkovodnog ribarstva bi trebao biti izrađen po republikama i pokrajinama u komorama i općim udruženjima. Plan razvoja slatkovodnog ribarstva Jugoslavije bi trebao biti zapravo zbir planova republika i pokrajina.

Inicijativu i organizaciju njegove izrade bi trebala preuzeti Grupacija slatkovodnog ribarstva i Odbor za ribarstvo pri Opštem udruženju za poljoprivredu i prehrambenu industriju Jugoslavije. Izrada plana bi trebala biti povjerena jednoj naučnoj ustanovi, koja bi bila garancija, da će on biti izrađen na stručnoj i naučnoj osnovi i da će obuhvatiti sve elemente koje plan mora sadržati. Plan bi poslije izrade trebao biti prihvaćen potpisivanjem samoupravnog sporazuma.

U ovom referatu ću samo pokušati dati sugestije za osnovne pokazatelje i postavke tog plana. Možda bi bilo najbolje u ovoj situaciji da se plan radi u dvije varijante. U I varijanti bi se mogle prihvatiti proporcije iz već iznešenih osnova plana za 1985. godinu, a u II varijanti bi se povećanje proizvodnje temeljilo na povećanju prinosa i smanjenju površina ribnjaka izvan eksploatacije na minimum, a bez investicija u nove ribnjake i rekonstrukcije postojećih. Te dvije varijante osnovnih pokazatelja plana razvoja 1981—1985. su prikazane u tablici 2.

Za razvoj pojedinih oblika slatkovodnog ribarstva daju se slijedeći prijedlozi i sugestije:

Otvorene vode

Bez otvorenih voda nema sveobuhvatnog plana razvoja. Tu su daleko najveće površine gdje se riba lovi. U mnogim planovima otvorene vode su izostavljene potpuno, a često se samo ukupnoj proizvodnji pribroji ulov, a onda se prinos računa samo na površini ribnjaka. Zaista nije ni jednostavno ispravno postupiti, jer su na otvorenim vodama uz, privredne ribare, sportski ribolovci koji zapravo dominiraju. Vjerodostojnih statističkih podataka nema, nego su to procjene, a službena statistika u ulov s otvorenih voda pribraja ulov sportskih ribolovaca.

Možda bi za ovaj naš plan bilo najispravnije uzimati samo ulov privrednih ribara na velikim rijekama, jezerima i akumulacijama.

Šaranski ribnjaci

Kod investicija u ribnjake treba se najprije odlučiti da li ići u izgradnju novih ili rekonstrukciju starih, odnosno prvih i drugih, na temelju izabrane tehnologije, raspoloživih površina i voda, financijskih sredstava, rentabiliteta, kao i niza ostalih zavisnih fakto-

ra. Gdje god je to moguće, prednost bi trebalo dati rekonstrukciji postojećih ribnjaka. Smatram da bi se rekonstrukcija trebala usmjeriti ne na jednostavno pregrađivanje klasičnih velikih ribnjaka u nekoliko manjih, nego od najpovoljnije površine velikih ribnjaka izgraditi sistem malih ribnjaka za intenzivnu proizvodnju (10—20% površine), a na ostalom dijelu velikih površina zadržati ekstenzivnu proizvodnju, te njihovu vodu koristiti za aeraciju intenzivnih ribnjaka.

Kod izgradnje novih ribnjaka obavezno graditi manje, do najviše 50 hektara površine.

Za varijantu I programa bi trebalo planirati srednji prinos šarana minimum 1600 kg/ha.

Kako je uzgoj mlada još i sada i bit će najveći problem, treba ga zajednički riješavati po republikama i regijama gdje je koncentrirano ribarstvo izgradnjom mrestilišta i uzgajališta mlada do mjesec dana i eventualno jednogodišnjaka.

Izradi programa i projekata valja posvetiti daleko veću pažnju i povjeriti ih specijaliziranim ustanovama.

U varijanti razvoja ribarstva koja bi se temeljila samo na povećanju prinosa, površine ribnjaka izvan proizvodnje svesti na minimum, a kao osnovne mjere povećanja proizvodnje primjenjivati uzgojne mjere: polikulturu, selekciju, gnojidbu, kvalitetniju hranidbu, aeraciju vode itd.

U ovoj varijanti plana prinose šarana bi trebalo planirati od 1350 — 1500 kg/ha.

Pastrvski ribnjaci

I kod pastrvskih ribnjaka prioritet dati rekonstrukciji, da bi se osposobili za potpunu iskorištavanje kapaciteta i visoke prinose. Pri tome prednost dati mehanizaciji svih proizvodnih procesa naročito hranidbi ribe i aeraciji vode.

Kod izgradnje novih pastrvskih ribnjaka izgleda da je osnovno imati dobar program i projekat, kojega može izraditi samo specijalizirana ustanova. Moraju se izbjeći stalna ponavljanja grešaka i graditi prema najnovijim dostignućima za visoku produktivnost s potpunom mehanizacijom. U principu ići na specijalizaciju objekata, pa u onima s izvorskom i hladnijom vodom proizvoditi mlad, a gdje je voda toplija proizvoditi konzumnu ribu.

Prinose pastrva bi trebalo planirati od 150.000 — 300.000 kg/ha u odnosu na sistem i tehnologiju ribnjaka.

Vodene akumulacije

Uz poribljavanje i iskorištavanje vodenih akumulacija za privredni i sportski ribolov, treba planirati i njihovo iskorištavanje za intenzivni uzgoj riba u kavezima — akvakultura. Za ovaj vid uzgoja riba imamo velike mogućnosti i treba već masovnije prići tom zadatku. U visinskim akumulacijama svakako ići na uzgoj pastrvskih, a u nizinskim na uzgoj šaranskih riba. Za realizaciju ovih mogućnosti potrebna je puna suradnja vodoprivrede i ribarstva.

U planu bi trebalo po hektaru akumulacije planirati minimum 100 kg.

Novi sistem uzgoja riba akvakultura

Već dosad u našoj zemlji postoje velike mogućnosti za uzgoj riba u toplim vodama toplih i termalnih izvora i toplim otpadnim vodama termoelektrana. Te će mogućnosti u budućnosti biti još veće. Za realizaciju ovih ideja potrebna je puna suradnja s elektroprivredom i turističkom privredom. U ovom sistemu planski prinosi se trebaju kretati do 40 kg/m³.

Uzgoj pataka na ribnjacima

U našoj zemlji ije bilo samo pokušaja uzgoja pataka na ribnjacima. U istočnoevropskim zemljama uzgoj pataka je masovan i šaranskim ribnjačarstvima donosi velike koristi. Dugogodišnje nagovještaje da će se prići toj proizvodnji treba pretvoriti u djelo. Treba planirati bar 1000 tona proizvodnje pataka.

Prerada ribe

Prerada slatkovodne ribe i u nas je postala stvarnost i sve se više razvija. Ona će sigurno odigrati pozitivnu ulogu u razvoju našeg ribarstva. Trebalo bi planirati i manje preradbene kapacitete, naročito u pastrvskim ribogojilištima za dimljenje.

U ovom planskom razdoblju bi trebalo planirati minimum 6000 t preradene ribe.

Objekti prodaje i transportna sredstva

U I varijanti plana razvoja uz investicije u nove površine ribnjaka i rekonstrukcije starih, moraju se planirati investicije u prateće objekte prodaje i transportna sredstva. Ove investicije trebaju da budu na najvišem stupnju današnje tehnologije.

Planiranje suradnje ribarske nauke i prakse

U planu razvoja ribarstva vjerovatno nema mjesta planiranje razvoja nauke, jer se to planira na drugom mjestu. Ali u ovom planu u I varijanti treba planirati jednu stalnu suradnju naučnih ustanova i privrednih organizacija, sredstva za to i objekte i opremu naučnih institucija u čijem bi financiranju sudjelovala ribarska privreda.

Uvjeti privređivanja i sistematske mjere

Svaki plan treba utvrditi uvjete privređivanja i sistematske mjere prema kojima će se odvijati proizvodnja i razvoj u određenom planskom periodu. Bez njih, bez njihove stalnosti u cijelom periodu nema izvršenja planskih zadataka. Generalno uzevši, ribarstvo ne traži nikakve posebne uvjete privređivanja i sistematske mjere. Kako je ribarstvo sastavni dio poljoprivrede, neka mu se osiguraju isti uvjeti i sistematske mjere kao poljoprivredi, preciznije rečeno kao proizvođačima mesa.

Tablica 1. Dosadašnji planovi razvoja slatkovodnog ribarstva

Naimenovanje plana	Površina ha		Prinos šarana kg/ha		Prinos pastrva tona/ha		Proizvodnja tona		Investicija 000 din	
	planir.	ostvar.	planir.	ostvar.	planir.	ostvar.	planir.	ostvar.	planir.	ostvar.
1975 SR Hrvatska	12.002	11.073	1.150	1.386	200	186	15.000	16.023	—	?
SFR Jugoslav.	23.520	22.098	1.110	1.238	90	134,6	30.400	30.823	—	?
1980 SR Hrvatska	14.630	12.002	1.490	1.200	270	180	21.800	14.760	350.000	?
SFR Jugoslav.	25.000	22.930	1.760	1.200	200	150	50.100	31.500	—	?
1985 SR Hrvatska	16.505	—	1.600	—	200	—	29.250	—	830.000	—
SFR Jugoslav.	27.536	—	1.866	—	191,6	—	58.725	—	835.000	—

Tablica 2. Osnove srednjoročnog plana razvoja slatkovodnog ribarstva 1981—1985 godine

Naimenovanje plana	Površina ha		Prinos šarana kg/ha		Prinos pastrva tona/ha		Proizvodnja i ulov tona		Investicije 000 din	
	SRH	SFRJ	SRH	SFRJ	SRH	SFRJ	SRH	SFRJ	SRH	SFRJ
I varijanta sa investicijama	16.505	30.536	1.600	1.600	200	196,6	29.250	58.725	830.000	1.270.000
II varijanta bez investicija	12.500	24.500	1.500	1.300	190	150	19.500	38.216	—	—